

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
X

MERSİN
2004

KAAM YAYINLARI
OLBA
X

© 2004 Mersin/Türkiye
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs-Kasım aylarında olmak üzere,
yılda iki kez basılmaktadır.
Published each year in May and November.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

Olbaya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen bildirilmiş olan formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.
Articles should be written according the formats mentioned in the following web address.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü
33342-MERSİN
TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses

Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734

Fax: 00.90.324.361 00 46

web mail: www.kaam.mersin.edu.tr

e-mail: kaam@mersin.edu.tr

Dağıtım / Distribution

Zero Prod. Ltd.

Tel: 00.90.212.244 75 21-249 05 20

e-mail: zero@kablonet.com.tr, aboratav@tayproject.org

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-X

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-X

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Hayat ERKANAL
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU

MERSİN
2004

*OLBA'nın basılması için vermiş olduğu desteklerden dolayı
Mersin Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Uđur Oral'a
teşekkür ederiz.*

İçindekiler/Contents

Güngör Karauğuz / Osman Doğanay <i>İ.Ö. II. Binden Bizans Dönemine Kadar Orta Anadolu'nun Güneyinden Akdeniz Kıyılarına Uzanan Yolağı Üzerine Düşünceler</i>	1
Suat Ateşlier / Emre Öncü <i>Gümüşçay Polyksena Lahiti Üzerine Yeni Gözlemler: Mimari ve İkonografik Açıdan Bakış</i>	45
Gökhan Coşkun <i>Daskyleion' da M.Ö. 5. Yüzyıl Siyah Firnisli Attika Seramikleri</i>	89
Işık Şahin <i>Mısır ve Yakın Doğı Etkileriyle Yunan Mitolojisindeki "Kayıkçı Kharon" Tipinin Gelişimi</i>	135
Emre Öncü <i>Erken İon Yapılarında Architrav ve Geisipodes</i>	151
Ümit Aydınmoğılu <i>Yerel İrade-Dış Baskı Tartışmaları Arasında Olba Territoriumu' ndaki Yerleşim Düzenlemesi ve Hellenistik Dünyadaki Yeri</i>	169
Aslı Saraçoğılu <i>Aydın Müzesinden Bir Grup Portre Üzerine Gözlemler</i>	185
Nurettin Arslan <i>Antiocheia (Pisidya) Kazılarında Bulunan Seramikler</i>	209
Murat Özyıldırım <i>Seleucia Ad Calycadnum ve Hristiyanlığın İlk Üç Yüzyılı</i>	239
Sevim Ayteş Canevello <i>Iconiumlu Azize Thecla, Yaşamı ve Mucizeleri</i>	261

Yayın İlkeleri

1. Olba her yıl, ilki en geç 15 Mayıs'ta ikincisi en geç 15 Kasım'da olmak üzere iki sayı halinde yayınlanır. Yayınlanması istenilen makaleler, zaman sınırlaması olmaksızın gönderilebilir. Hakemler tarafından olumlu değerlendirilen makalelerin adedi Olba'nın bir sayısı için fazla olduğu takdirde, bazı makaleler diğer sayıda yayınlanmak üzere havuzda bekletilir. Bu gibi durumlarda daha erken gönderilmiş olan makalelere öncelik tanınır.
2. OLBA'nın uluslararası bilimsel standartlara uygun olarak yayınlanabilmesi için aşağıda belirtilen teknik kurallara uyulmalıdır:
 - a- Makaleler, Word 5.0 ve üstü, Windows 95-98 veya Word 2000 yazım programı ile yazılıp diskete kaydedilerek gönderilmelidir.
 - b- Makaleler, figürleriyle birlikte çoğaltılmış olarak iki kopya halinde gönderilmelidir.
 - c- Metin yazılırken 10 punto, dipnot için ise 9 punto New York (Macintosh için) yada Times New Roman (PC için) harf karakteri kullanılmalıdır.
 - d- Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
 - e- Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi yada italik) kullanılmamalıdır.
3. Makale içindeki Yunanca karakterler için kullanılan Yunanca font da diskete yüklenerek yollanmalıdır.
4. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha yada resim) sıralamasına sadık alınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, s. 162, res. 217

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, s. 9, lev.1

5. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, Lev. LIV-LVII

6. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. Levha numarası tarafımızdan verilecektir. Bu sebeple levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita yada bir başka ifade veya kısaltma kullanılmamalıdır.
7. Kullanılacak fotoğrafların, daha iyi sonuç almak açısından, siyah-beyaz olması tercih edilmektedir. Dia gönderecek yazarlar dia çerçevesi üzerine mutlaka resim sırasını yazmalıdır. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır. Levhalardaki Figürlerin (resim, çizim, harita vs.) altına açıklama cümlesi yazılmamalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla mümkünse 15 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca olabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 200 kelimelik İngilizce yada Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise 200 kelimelik Türkçe özet kesinlikle bulunmalıdır.

SELEUCIA AD CALYCADNUM VE HİRİSTİYANLIĞIN İLK ÜÇ YÜZYILI

(LEV. 39-40)

Murat ÖZYILDIRIM*

ABSTRACT

Christianity soon spread over the Eastern Mediterranean after its first appearance in Palastine. A particular group of towns played an important role in that period of time such as Antiochia which used to be an important center since its foundation; Tarsus, the hometown of many philosophers and Seleucia ad Calycadnum with its important geographical location.

St. Paul and St. Thecla played major roles in the spread of Christianity over Cilicia and Isauria. St. Paul's more tolerable approach towards Jewish – Christian belief is supposed to be a reason of this rapid acceptance of this new belief especially among Pagans. At such an important pagan center like Seleucia which had a Temple of Jupiter and its priests, St. Thecla spent a considerable effort for the spread of Christianity in the region.

After the spread of Christianity in Isauria, Seleucia which was the capital of the Roman province became the seat of archbishop of the region. The bishops of the smaller neighbouring towns like Diocaesarea and Olba were in direct contact with Seleucia ad Calycadnum.

In the Eastern Mediterranean towns which had a rich cultural background and an ancestral heritage, the discussions concerning with the nature of Jesus Christ soon became an aspect of discussion. Seleucia was presented in the all council meetings held on this matter. The names of the bishops of Seleucia ad Calycadnum who attended these council meetings were recorded in the Early Christian documents.

St. Thecla's life and her acts, the monastery and the church built for her, the town's being the seat of archbishop in Early Christian era and its presentation in the major council meetings reveal its significance as an important center of Christianity in the Early Byzantine period.

* Okt. Murat Özyıldırım; Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, Mersin-TURKEY.

Çalışmama yardımları için Balıkesir Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Turhan Kaçar'a, Mersin Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi ve ekip üyesi olduğum Olba Arkeolojik Yüzeysel Araştırmaları Başkanı Yard. Doç. Dr. Emel Erten'e, Klasik Filolog Sevim Ayteş Canevello'ya saygılarımla teşekkür ederim.

Hıristiyanlığın Palaestina’da ortaya çıkışı Roma İmparatorluğu’nun Cilicia, Isauria, Mısır gibi doğu Akdeniz eyaletlerinde kargaşaya ve sosyal yaşamda önemli değişikliklere yol açar. Bu değişim doğu Akdeniz’deki en büyük Roma kentlerinden biri olan Antiochia’dan başlayarak kuzeye doğru yayılır. Antiochia’da, adında ilk kez “*Hıristiyan*” sözcüğünün kullanıldığı “*Antiochia Hıristiyan Kilisesi*” kurulur. Kısa süre içinde Tarsus, Seleucia gibi kentlerde Hıristiyan toplulukları oluşur. Yeni dinin yayılımında Tarsuslu Paulus’un önemli bir yeri vardır. Paulus (İbranca Shaul) Yahudi bir ailenin üyesi ve özgür Roma yurttaşıdır.

a) Seleucia ad Calycadnum ve Yakın Çevresinin Coğrafi Durumu

İlkçağda Cilicia, Tarsus’un doğusundan Coracesium’a (Alanya) kadar olan bölgeyi içerir. Bölge, Cilicia Prima ve Cilicia Secunda olarak iki ayrı coğrafi bölümden oluşur. Seleucia (Silifke) kenti Calycadnus (Göksu) Irmağı kıyısındadır. Bu ırmak, Taşeli Platosu’ndan doğar ve Toros Dağları boyunca derin bir kanyondan akarak Akdeniz’e dökülür. Calycadnus Irmağı’nın Seleucia’ya ulaştığı bölümde kentin dik yamaçlı, konik ve çevreye egemen *akropolis*’i yer alır¹.

Zaman içinde bölgedeki tek önemli akarsu olan Calycadnus’un taşıdığı alüvyon, burayı insan yerleşimine uygun, verimli büyük bir ova haline getirir. Kentin adı, kurucusu Seleucus Nicator ve kenarında kurulduğu Calycadnus Irmağı’nın adları nedeniyle ilkçağ ve erken Hıristiyanlık dönemi kaynaklarında Eski Yunanca “*επι τῷ Καλυκαδνῷ τῆς Σελευκειας*” ve Latince “*Seleucia ad Calycadnum*” (Calycadnus kıyısındaki Seleucia) olarak kullanılır².

Bölgenin coğrafi konumunu Strabon (XIV, 5, 4) “*...Bundan sonra Seleucialuların önceden yaşadığı yer olan Holmi’ye gelinir; Fakat bunlar Calycadnus üzerindeki Seleucia kurulunca oraya göç ettiler; Sarpedon olarak adlandırılan burnu oluşturan kıyıyı dolaşınca Calycadnus’un döküldüğü yere gelinir... Nehir (Calycadnus), denizden içerde, kalabalık ve durumu Cilicia ve Pamphilia’nın örf ve adetlerinden çok ayrı bir kent olan Seleucia’ya ulaşımı sağlar...*”³ şeklinde tanımlar.

¹ Mansel 1943, 4.

² Lequien 1740, 1009; Hellenkemper 1990, 402’de kent adının değişik kullanımlarını Σελευκεια, Seleucia, Silawkya, Saluqiya, Saleph ve Salefo olarak yazar.

³ Çev. A. Pekman.

Seleucia'nın bulunduğu coğrafya üzerine Stephanos Byzantios (s.v.) "...Seleucia, Cilicia'da bir kent, dağlık olarak da adlandırılır. Alexandrus'un dediğine göre; Seleucus Nicator kente Seleucia adını verir. Daha önceleriyse Olbia ve Huria olarak adlandırılırdı. Huria kentinde yaşayanlar Huriler, Olbia'da yaşayanlar Olbialılar, Seleucia'da yaşayanlar Seleucialılar olarak bilinirdi. Bu yer Seleukis, Seleukenos ve Seleuceus olarak adlandırılırdı. Seleukos'tan dolayı Seleukis olarak adlandırılmış olabilir..." der.

Seleucia ad Calycadnum, tüm Cilicia Secunda içinde tarıma en uygun ve en geniş alanı oluşturan ovaya egemen bir yerde kuruludur⁴. Kent, coğrafi yönden yerleşime uygunluğu nedeniyle ilkçağda bölgenin (Roma İmparatorluk döneminde Provincia Isauria'nın) merkezi olma özelliği taşır⁵.

Seleucia, Toros Dağları'ndan gelerek kente ulaşan Calycadnus Irmağı ilkçağda ulaşım için uygun olduğundan bölgenin ekonomik ve sosyal yaşamında önemli bir yere sahiptir. Kent, özellikle deniz yoluyla başta Kıbrıs olmak üzere Akdeniz çevresindeki yerleşimlerden getirilerek iç bölgelere taşınan mallar için geçiş noktasıdır⁶. Bu nedenle Seleucia Limanı, özellikle doğu Akdeniz kıyı kentleriyle iç bölgeler arasında ticari önemini de uzun süre korur⁷.

Seleucia'nın verimli coğrafya üzerinde büyük bir yerleşim ve liman kenti olarak bulunması buraya yakın kentlerle hem Hıristiyanlık öncesi dönemde hem de Hıristiyanlık sonrasında güçlü sosyal ve ticari ilişkiler kurmasına neden olur. Seleucia'nın doğusunda Corycus, Elaiussa Sebaste, kuzeyinde ise Olba, Diocaesarea kentleri bulunur. Seleucia, özellikle kuzeyde yer alan konumları bakımından ulaşımı çok güç olan Olba ve Diocaesarea kentlerinin denize açılım noktasını oluşturur⁸.

⁴ Lloyd 1997, 217.

⁵ Mansel 1943, 4.

⁶ Mansel 1943, 5.

⁷ Baysan 1997, 1630.

⁸ İlkçağdaki bu durum günümüzle benzerlik taşır. Silifke, oldukça büyük Göksu Deltası nedeniyle artık denize açılım noktası olarak değilse de ticari ilişkiler açısından yüksek yerlerdeki yerleşimler için merkez özelliğini sürdürür. Silifke ile ilkçağda Diocaesarea ve Olba arasındaki güçlü sosyal – ticari ilişkileri bugün Uzuncaburç ve Örenköy yerleşimleri sürdürmektedir.

b) Erken Hıristiyanlık Konsillerinde Seleucia ad Calycadnum

Hıristiyanlık İ.S. I. yüzyıldan başlayarak Palaestina'dan kuzeye, Syria'nın (Suriye) orta bölgesi ve Anadolu kıyı kentlerine doğru yayılmaya başlar. İlk Hıristiyanlar, bu bölgedeki Yahudilerdir ve bunlar Hıristiyanlığı yeni bir dinden çok Yahudiliğin yenilenmesi olarak kabul ederler. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde de bu yeni inanç özellikle Yahudilere benimsetilmeye çalışılır⁹.

Hierosolyma (Kudüs), Damascus (Şam) ve Antiochia (Antakya) kentleri hem Yahudilerden hem de çok tanrılı dinlerden Hıristiyanlığı kabul edenlerin oluşturduğu, başlangıçta küçük Hıristiyan cemaatlerin bulunduğu yerleşimlerdir¹⁰. Antiochia, yaklaşık iki yüz bin kişilik erkek nüfusuyla, imparatorluğun Roma ve Alexandria'dan (İskenderiye) sonra üçüncü büyük kentidir¹¹. Ayrıca kentte felsefe, tıp, rhetorica eğitimleri veren okullar ve büyük bir kütüphane vardır.

İlkçağda, böylesine zengin bir kültürel yapıya sahip olan Antiochia, kuşkusuz Hıristiyanlığın buradaki yayılımıyla birlikte yeni dinin gelişimine önemli katkılar sağlayan bir yerleşim olur. Kent, Hıristiyanlığın yayılımı sonrası Palaestina dışındaki ilk ve en önemli merkezdir. Bu özelliğini de uzun yüzyıllar boyu sürdürür.

Antiochia'da bu dönemde adında ilk kez “*Hıristiyan*” sözcüğünün kullanıldığı ve başlangıçta cemaatini yalnızca Yahudi kökenli Hıristiyanların oluşturduğu *Antiochia Hıristiyan Kilisesi* kurulur ve giderek güçlenir¹². Kentte yeni din Yahudileri arasında yayıldığı gibi pagan inançlılar arasında da benimsenir. Burada Hıristiyanlığı kabul eden pagan inançlılar da ilk kez “*Hıristiyan*” olarak adlandırılır. Bu konuyu İncil'de Lucas (*Elçilerin İşleri*, 11. 9) “...*imanlılar, Phoenica (Fenike), Kıbrıs ve Antiochia'ya kadar gittiler. Tanrı sözünü sadece Yahudilere duyuruyorlardı. Ama içlerinden Kıbrıslı ve Kyreneli olan bazı adamlar Antiochia'ya gidip Greklerle de konuşmaya başladılar...*” diye anlatır.

⁹ Bkz. İncil, Elçilerin İşleri (11, 19).

¹⁰ Freeman 2003, 564.

¹¹ Wright 1957, 247, Aydın (M.) 2004, 252.

¹² Wright 1957, ibid.; Çelik 1996, 53; Wallace & Williams 1999, 186; Bilge 2001, 74; Freeman 2003, 565; Gasque 2004, 59.

Hıristiyanlık, Antiochia yakınlarındaki kentlerde yaşayanlar arasında da hızla yayılmaya başlar. Yeni din, önce Tarsus, ardından Seleucia ad Calycadnum ve çevrelerinde bulunan yerleşimlerde önem kazanır. Adı geçen kentlerin Hierosolyma'daki tutucu Yahudilerin Hıristiyanlığa karşı takındıkları katı tavrıdan da etkilenmedikleri düşünülmelidir. Bu bölgede Hıristiyanlık, Palaestina'nın tersine yalnızca Yahudi kökenlilerin arasında değil, pagan inançlılar arasında da yayılması nedeniyle önemlidir.

Hıristiyanlığın bu bölgedeki yayılımında Tarsuslu Paulus'un¹³ üzerinde durulması gereken çabaları oldukça önemlidir¹⁴. Kaynaklarda, Paulus'un doğum yeri ve kökeni üzerine birbirinden değişik bilgiler vardır. Paulus'un adı için Lucas (*Elçilerin İşleri* 13. 9) "...Saulus bir diğer adıyla Paulus..." yazar, adı İsrailoğullarının ilk kralı olan Shaul'dan gelir. Doğum yılı olarak genellikle İ. S. 10 yılı benimsenir.

Paulus, "*Tarsuslu*" olarak anılmasına karşın, bu bilgi yalnızca İncil'de Lucas'ın metninde (*Elçilerin İşleri*, 21. 39) "...Ben Cilicia'nın Tarsus kentinden bir Yahudiyim..." olarak yer alır¹⁵. Paulus'un yaşadığı kent olan Tarsus, yetiştirdiği filozofların Roma'da soyluların çocuklarına eğitimlik yapmalarıyla tanınır. Bu konuda Strabon (XIV. V, 14) "...(*filozof Cananites*), *Caesar'ın hocası olup onun tarafından çok onurlandırılmıştır...*" diye yazar.

Paulus'un Roma yurttaşlığı yine Lucas'ın metninde (*Elçilerin İşleri*, 22. 28) "... Bense Roma yurttaşı olarak doğdum..." şeklinde yazılıdır. Bu dönemde bir Roma yurttaşı olmak, özellikle imparatorluğun doğu Akdeniz'deki eyaletlerinde az sayıda kimsenin sahip olduğu bir ayrıcalıktır¹⁶. Bu ayrıcalık kendisine yaptığı yolculuklarda hareket özgürlüğü ya da toplumun seçkinlerine daha kolay ulaşabilmek gibi kolaylıklar sağlar. Paulus, ailesi tarafından dini eğitimi için Hierosolyma'ya gönderilir.

¹³ İsrailoğullarının ilk kralı olan Shaul'un adından Eski Yunanca Saul – Paulos ve Latince Paulus.

¹⁴ Wallace & Williams 1999, 4; Edmonds 2002, 68; Dürüşken 2003, 25; Freeman 2003, ibid.

¹⁵ Dürüşken 2003, 9'da "...Paulus'un Tarsus kentinde doğduğu bilgisi sadece Lucas'ın metninden elde edildiğinden ve yinelenmediğinden Hieronymus, Paulus'un Tarsuslu olmadığını, Iudea (Yahudiye) bölgesinde Giscala'da doğduğunu ve bölgenin Romalıların topraklarına katıldığında da ailesiyle birlikte Tarsus'a göç ettiğini belirtmiş, bu yorum Paulus üzerine çalışmalarda bulunan çoğu yazar tarafından kabul görmüştür..." der.

Tarsuslu Paulus, Hellenistik kültürü çok iyi bilen, Yunanca konuşan, Yahudi asıllı bir Roma yurttaşıdır. Paulus'un taşıdığı bu çeşitli kültürel kimlikler, onun yeni inanç için yaptığı gelenekçi Yahudi-Hıristiyan düşüncesine karşı yorumların köklerinin anlaşılması bakımından önemlidir.

Başlangıçta Paulus'un Hıristiyanlara yapılan eziyetlere önderlik edecek kadar bu dinin düşmanı olduğu bilinir¹⁷. Paulus, Damascus'a Hıristiyanları cezalandırmak için giderken yalnızca kendisine görünen Hz. İsa ile yeni dini kabul ederek yarıcı ve savunucusu olur¹⁸.

Tarsuslu Paulus, Yahudi kökenli Hıristiyanların aksine pagan inançlarını benimseyenlerin Hıristiyanlığı daha kolay kabul edebilmeleri için Yahudiliğin süregelen *sünnet*, *sebt gününe saygı* ve benzerleri gibi bazı katı dinsel kurallarını reddeder. Bu nedenle özellikle Hierosolyma merkezli geleneğe daha bağlı Yahudi kökenli Hıristiyan topluluğuyla Hıristiyanlığın dinsel uygulamaları üzerine çatışmalara girer¹⁹.

İlk Hıristiyan konsili olarak kabul edilebilecek 50 yılında toplanan Hierosolyma Havariler Konsili, Yahudi-Hıristiyan anlayış ile Paulus arasındaki ayrılıkların tartışıldığı –ve ayrıldığı– bir ortama dönüşür²⁰. Paulus'un bu tartışmalardan başarı kazandığı ve Yahudi-Hıristiyanlar olarak anılan ilk Hıristiyanların kısa süre içinde diğer dinsel inanlıların şekillendirdiği Hıristiyanlık yorumları arasında yok olup gittiği bir gerçektir²¹.

Tarsuslu Paulus'un Hıristiyan inancında yaptığı yeni yorumların, bu dinin, Yunan-Roma inançlarının yaygın olduğu –başta Cilicia ve Isauria eyaletleri olmak üzere– Küçük Asya kentlerinde kısa sürede çok sayıda yandaş bulmasındaki önemi unutulmamalıdır.

Tarsuslu Paulus, Hıristiyanlığa inananların sayısını arttırmak için Syria ve Cilicia kentlerinden başlayarak Anadolu ve Thracia'yı dolaşır, buralarda yer alan birçok kentlerde halka yeni inancı anlatan vaazlar verir²².

¹⁶ Dürüşken 2003, 10.

¹⁷ Gasque 2004, 60.

¹⁸ Smith 2004, 62.

¹⁹ The Catholic Encyclopedia 1912: Prat "St. Paul"; Freeman 2003, 566.

²⁰ Aydın (M.) 2002, 107; Aydın (M.) 2004, 256.

²¹ Aydın 2002, 83; Freeman 2003, ibid.

²² Tarsuslu Paulus'un gezileri için bkz. İncil, Elçilerin İşleri, Bölüm: ix, xi, xiii, xiv, xvii, xviii, xix, xx.

Gezilerinde, özellikle Yahudi kökenli olmayanların yeni dini kabul etmeleri için çaba gösterir.

Roma İmparatoru Vespasianus'un (69-79) oğlu Titus (79-81) tarafından Hierosolyma'nın 70 yılında yakılmasıyla Syria ile Anadolu'nun kesişme noktasında bulunan Antiochia piskoposluk merkezi olarak dinsel liderlik konumuna ulaşır²³.

Roma imparatorları, inanlılarının topluluklar oluşturmaya başladığı Hıristiyanlığa karşı oldukça dikkatlidir. İmparatorlardan güç alan eyalet yöneticileri, Roma eyaletlerindeki Hıristiyanlara katı uygulamalarda bulunmaktan çekinmezler.

Küçük Asya Hıristiyanlarının durumuyla ilgili olarak en erken yazılı metinlerden birini Plinius Secundus'un, İmparator Traianus'la (98-117) mektuplaşmaları oluşturur. Plinius, 111-113 yılları arasında Bithynia *proconsul*'ü olarak görev yapar²⁴ ve bu eyaletten Traianus'a yazdığı mektupta (*Epistulae*, 96) Hıristiyanlık hakkında bilgiler verir.

Plinius, mektubunda iki Hıristiyan köle kızı işkenceyle sorgulayarak yeni din hakkında bilgi edindiğini yazar. Sorgudan edindiği bu bilgileri mektubunda "...*çarpık ve boşinanç dışında hiçbir şey bulamadım...*" diyerek belirtir²⁵. Ancak mektubun en önemli yönü İmparator Traianus'a yol lanma nedeni olmalıdır; Plinius "...*(Hıristiyanlıkla) suçlananların sayısı yüzünden konu sana danışmaya değer gözüktü...*" der²⁶. Böylece Hıristiyanların sayısının –dinin ortaya çıktığı bölgeye uzaklığı düşünüldüğünde– *provincia Bithynia* kentlerinde bile küçümsenmeyecek topluluklar oluştu rarak kadar arttığı anlaşılabilir.

Daha önce kısaca değinildiği gibi Antiochia, Hıristiyanlık öncesi dönemlerde de bir akademiler kenti olarak bilinir. Kentin kültürel yaşamındaki bu renklilik, piskoposluk merkezi olarak ön plana çıkması ve ileride görüleceği gibi Kristolojik tartışmaların odağında yer alması ile daha da güçlenir²⁷.

²³ Çelik 1996, 55, Bilge 2001, 75 – 76'da "...Kudüs'ün tahribi ve diğer tarihsel olayların gelişimi Antakya Kilisesi'ni bölgede "Ana Kilise" durumuna getirdi...." der.

²⁴ Plinius, X. 96, 97 (Çev. Ç. Dürüşken – E. Özbayoğlu).

²⁵ Plinius, X. 96.

²⁶ Plinius, *ibid.*

²⁷ Antiochia Akademisi için bkz. Harrent 2003.

Erken Hıristiyanlık dönemi yazılı kaynaklarında İ.S. I. yüzyıl, Tarsuslu Aziz Paulus'u izleyen Iconiumlu (Konya) Azize Thecla'nın Seleucia ad Calycadnum'da yaşadığı dönem olarak belirtilir²⁸. Erken Hıristiyanlık dönemiyle ilgili kaynaklar, Azize Thecla'nın kentte bir mağarada²⁹ inzivaya çekilip çeşitli mucizeler gerçekleştirdiğini ayrıntılı olarak yazar³⁰. Seleucia'da Azize Thecla gibi tüm doğu ve batı Hıristiyanlığı için önem taşıyan bir kişiliğin yaşaması dinsel önem açısından da bu kenti kuşkusuz diğer Cilicia ve Isauria kentlerinden öne çıkarır.

Seleucia ad Calycadnum, coğrafi özellikleri nedeniyle yakın çevresinde yer alan kentlerden her zaman daha önemli konumdadır. Burada yerleşimin iç bölgelerle ticarete uygun konumu, limanı, tarımsal alanların verimli ve geniş oluşu doğal olarak öteki kentlerden daha kalabalık nüfusu barındırmasını da sağlar.

Antiochia kenti, coğrafi olarak Syria, Anadolu, Mısır üçgeninin merkezindedir. Kentin Palaestina'ya yakınlığı Hierosolyma'da bulunan ilk Hıristiyan topluluklarıyla güçlü ilişkiler kurulmasını sağlar. Antiochia, Aziz Seraphium'un 191 yılında burada *episcopus* oluşuyla, yetki alanını ilk kez Syria dışına taşır³¹.

Böylece Antiochia Patrikhanesi II. yüzyılda Anadolu ve Libanus'ta bulunan kiliselerin bağlı bulunduğu bir merkez haline gelir³². Doğu Akdeniz kıyılarında III. yüzyılın sonlarına doğru Syria başta olmak üzere Cappadocia, Palaestina, Mezopotamya, Cilicia gibi bölgelerde on iki başpiskoposluk merkezi ve bunlara bağlı yüz otuz yedi piskoposluk Antiochia Patrikhanesi'ne bağlıdır³³.

Antiochia Patrikhanesi'ne bağlı bu merkezler arasında Tarsuslu Paulus ve Azize Thecla nedeniyle dinsel açıdan yakın çevrelerinde bulunan diğer kentlerden daha önemli olan, ön plana çıkan iki başpiskoposluk merkezi vardır: Tarsus ve Seleucia ad Calycadnum.

²⁸ Baysan 1997, 1630; Grant 2000, 109.

²⁹ bkz. Baysan 1997.

³⁰ Lequien 1740, 1010; Azize Thecla'nın yaşamı ve mucizeleri üzerine bkz. Seleucialı Basileus *Miracula Sanctae Theclae*.

³¹ Çelik 1996, 62.

³² Bilge 2001, 77.

³³ Çelik 1996, 63; Çelik 1996. ibid. "... (Antiochia Patrikhanesi'nin) 12 metropolitlik ve 137 piskoposluğu yönettiği konusunda Süryani ve Batı kaynakları görüş birliği halindedir..." der.

Seleucia ad Calycadnum, Erken Hıristiyanlık döneminde otuz üç Isauria kenti piskoposluğunun kendisine bağlı bulunduğu büyük bir başpiskoposluk merkezi olur³⁴. Bu kentler: Adrasus, Anemurium, Antiochia ad Cragum, Arsinoe, Charadrus, Dalisandus, Diocaesarea, Dometiupolis, Eirenupolis, Germanikoupolis, Iotape, Elaiussa Sebaste, Kardabunda, Celenderis, Kestroi, Claudiopolis, Kodaka, Coropissus, Kotrada, Lamus, Lauzadus, Meloe, Musbada, Neapolis, Nephelion, Olba, Philadelphia, Prakana, Sbide, Selinus, Sbyla, Titiupolis ve Zenopolis'tir³⁵.

Coğrafi olarak Seleucia'ya daha yakın olmasına rağmen Corycus (Kızkalesi) gibi bazı kentlerin piskoposlukları Seleucia Başpiskoposluğu'na bağlı değildir. Bu dönemde, Corycus örneğindeki gibi Dağlık Cilicia yerleşimlerinin bir bölümü bölgenin diğer önemli kenti olan Tarsus Başpiskoposluğu'na bağlıdır³⁶.

Corycus'un coğrafi açıdan Seleucia'ya Tarsus'dan çok daha yakın olmasına karşın Tarsus Başpiskoposluğu'na bağlı olması ilginçtir. Bu durumun Seleucia ve Tarsus arasındaki dinsel güç mücadelesinden kaynaklandığı söylenebilir. Ancak yine de Corycus'un Tarsus Başpiskoposluğu'na bağlı olmasına karşın Seleucia Başpiskoposluğu'na bağlı piskoposlukların sayısındaki çokluk dikkat çekicidir.

Piskoposluk sayısının özellikle Küçük Asya, Palaestina ve Mısır'da bu kadar çok olmasına karşın tüm Roma İmparatorluğu'nda Hıristiyan nüfusunun 250 yılında bile toplam nüfusa oranının ancak yüzde 2 (bazı kaynaklarda yüzde 10) olduğu tahmin edilir³⁷. Bunun en önemli nedeni, henüz Roma İmparatorluğu'nun batısında ve kuzeyinde Hıristiyanların hemen hiç görülmemesidir³⁸.

Bu dönemde Hıristiyan topluluklar, Küçük Asya kentleri başta olmak üzere Palaestina yakın çevresinde dolayısıyla imparatorluğun doğu eyaletlerinde yaşarlar. Ancak Hıristiyanlar, kısa sürede yayılan yeni dinle birlikte 300 yılı sonrasında Roma İmparatorluğu'nun Afrika ve Anadolu eyaletlerinin bazılarında çoğunluğu oluşturabilirler³⁹.

³⁴ The Catholic Encyclopedia 1912: Vailhe "Seleucia"; Erten 2004, 111.

³⁵ Özyıldırım 2003, 150; Erten 2004, ibid.; Erten – Özyıldırım 2004, 26.

³⁶ Lequien 1740, 1018.

³⁷ Freeman 2003, 570.

³⁸ Freeman 2003, ibid.

³⁹ Gasque 2004, 66.

Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlara karşı acımasız tutumu Constantinus'un (306-337) imparatorluğu döneminde başlangıçta aynı şekilde sürerse de, IV. yüzyılın ilk çeyreğinden başlayarak önemli bir değişime uğrar⁴⁰. Genel olarak imparatorun 320 yılından sonra Hıristiyan olduğu kabul edilir⁴¹. Bundan sonra Constantinus, Hıristiyanlığı resmen tanımakla kalmaz desteklemeye de başlar⁴². Böylece Roma İmparatorluğu ilk kez pagan olmayan bir imparator tarafından yönetilmeye başlar.

Hıristiyanlığın inanç ilkelerinin kiliseler tarafından birbirinden ayrı ve daha önemlisi uzlaşmaz olarak ortaya konulmaya başlamasıyla Kristolojik (Hz. İsa'nın doğası üzerine) tartışmalar artar. Tanrı, peygamber, oğul, Kutusal Ruh tanımları değişik yerlerde başka başka yapılmaya başlanır.

Kristoloji tartışmalarının özellikle III. yüzyılın başında giderek artmasıyla Hıristiyan dünyası çeşitli düşüncelerin tartışıldığı zaman zaman karşıt düşüncelilere karşı şiddetin kullanıldığı bir ortama dönüşür. Bu tartışmalar, kuşkusuz Isauria'da güçlü bir başpiskoposluk merkezi olan Seleucia ad Calycadnum ve bağlı piskoposluklar için de sorun oluşturur.

Genel olarak Isauria ve Cilicia piskoposlukları Antiochia'ya coğrafi yakınlıklarının da etkisiyle, Kristoloji tartışmalarında Antiochia Patrikhanesi'ni destekleyen görüşler ortaya koyarak etkin rol oynarlar⁴³. Isauria ve Cilicia kentlerinden katılımcıların toplanan konsillerde mutlaka yer aldığı ve kararları imzaladıkları görülür.

Hıristiyanlığın bu ilk yüzyıllarında özellikle doğu kiliseleri arasındaki anlaşmazlıklar, çok çeşitli ve çoğu hiçbir zaman üzerinde uzlaşmaya varılamayacak kadar karmaşık teolojik tartışmalarla giderek artar. Gerek Hierosolyma ve Antiochia gerekse Alexandria patrikhaneleri ya da bunlara bağlı birçok piskoposluklar tüm Hıristiyan inanlılarını kapsayarak, herkesçe kabul edilecek inanç ilkelerini bir türlü ortaya koyamazlar.

Kristoloji anlaşmazlıkları içinde en önemlilerinden biri Arius ve onun yandaşlarının görüşleridir. İmparator Licinius (308–324) döneminde

⁴⁰ Kaçar 2002 (a), 2.

⁴¹ Lemerle 1994, 18'de söz konusu dönem numizmatığıyla ilgili araştırmaların bu yönde bulguları güçlendirdiğini, ancak yine de imparatorun Hıristiyan oluşuyla ilgili kesin bir tarih verilmesinden kaçınılması gerektiğini yazar. Bazı kaynaklarda Constantinus'un 312 Milvius Köprüsü Savaşı sonrasında Hıristiyan olduğu yazılıdır; Bu konuda bkz.: Todd 2004, 141.

⁴² Şer 2002, 79; Freeman 2003, 580; Kaçar 2003, 112.

⁴³ Kaçar 2003, 109.

Mısır – Alexandria'nın on iki kilise bölgesinden biri olan Baucalis Kilisesi Rahiplerinden Arius (d. 250 – ö. 336) teslis teoloji anlayışının yerine mutlak Tanrı'nın varlığını vurgulayan bir öğreti benimseyerek bunu yaymaya başlar⁴⁴.

Eğitimi Antiochia'da alan Libya doğumlu Rahip Arius'un görüşlerinin, özellikle 318 – 323 yılları arasında doğu kiliselerinde birçok piskopos tarafından kabul edilmesi, kiliseler arasında Kristoloji tartışmalarının yer yer şiddete dönüşecek kadar büyümesine neden olur. Rahip Arius, öncelikle 318 yılında piskopos Alexandrus'la ters düşer.

İmparator Constantinus, Kristoloji tartışmalarına son verebilmek ve özellikle Ariusçuluğun yol açtığı imparatorluğun birliğini sarsacak kadar artan sorunları giderebilmek için 325 yılı Haziran-Temmuz aylarında Nicaea'da (İznik) bir konsil toplar⁴⁵. İmparator kiliseler arasındaki karşıt düşünceleri üzerinde uzlaşmaya varılmayacak sorunlar olarak görmez. Kendisi, dini danışmanlarının önerisiyle Hz. İsa ve Tanrı arasındaki ilişki için Yunanca *οικουμενικος* (aynı özden) sözcüğünü önerir⁴⁶.

Nicaea Konsili'ne bütün kilise piskoposları davet edilir⁴⁷. Konsile, Syria, Palaestina, Mısır, Yunanistan, Thracia ve özellikle Anadolu'daki Roma eyaletlerinden birçok başpiskopos, piskopos ve ruhaniler katılır⁴⁸. Ayrıca katılımcılar imparatorluk sınırları dışında olan, ancak kendi kiliseleri bulunan –İran gibi– yerlerden de Nicaea Konsili'ne gelirler⁴⁹.

Katılımcıların büyük çoğunluğu hem nüfus olarak daha kalabalık hem de Ariusçuluk üzerine tartışmaların en yoğun olarak yaşandığı Hıristiyan topluluklarını temsil eden doğu kiliselerindedir⁵⁰. Böylece Nicaea Konsili Hıristiyanlığın toplanan ilk *οικουμενικος* (evrensel-bütün kiliseleri kapsayan) konsil özelliğini kazanır⁵¹.

⁴⁴ The Catholic Encyclopedia 1912: Barry "Arianism"; Çelik 1996, 115; Kaçar 2002 (a), 4; Freeman 2003, 581 – 82'de Ariusçuların o dönemde kullandıkları sloganı " *...İsa'nın (Logos) olmadığı bir zaman vardı...*" olarak yazar.; Wright 2004, 167.

⁴⁵ Lemerle 1994, 20; Çelik 1996, 106; Şer 2002, 91'de toplanma tarihini 9 Haziran olarak verir.

⁴⁶ Todd 2004, 145.

⁴⁷ Aydın (M.) 2002, 108 – 109.

⁴⁸ The Catholic Encyclopedia 1912: Leclercq "First Council of Nicaea"; Kaçar 2002 (a), 3; Çelik 1996, 114; Şer 2002, 89 – 90; Aydın (M.) 2002, 108.

⁴⁹ The Catholic Encyclopedia 1912: Leclercq "First Council of Nicaea" *ibid.*; Şer 2002, 89.

⁵⁰ Freeman, 2003, 582.

⁵¹ Lemerle 1994 20.

Nicaea Konsili'ni bizzat İmparator Constantinus'un ya da danışmanlarından Ossius'un yönettiği bilgilerinin kesinliği yoktur⁵². Agapius (*Agapetus / Agapius Seleuciensis*), Seleucia ad Calycadnum başpiskoposluğunun erken Hıristiyanlık kaynaklarında adı geçen ilk piskoposudur⁵³. Isauria piskoposları arasında olan Başpiskopos Agapius, Hıristiyanlığın bu ilk evrensel konsilinde Seleucia ad Calycadnum'u temsil eder⁵⁴.

Nicaea Konsili'nde doğuda Hieroslyma, Antiochia, Caesarea, Constantinopolis (İstanbul), Alexandria ve batıda Roma'nın bu dönem için Hıristiyanlığın etkin güç merkezleri olduğu görülür⁵⁵. Nicaea Konsili sonrası yayınlanan yirmi *kanon* (kural) içinde eyaletlerdeki kilise yapılanmaları güçlendirilir. Doğudaki dört önemli dinsel merkeze imparatorluğun başkenti olan Constantinopolis'in eklendiği, Roma'nınsa batıda tek başına yetkiye sahip olduğu dikkat çekicidir.

Konsilde alınan kararları, aralarında Agapius'un da bulunduğu toplam üç yüz on sekiz piskopos imzalar⁵⁶. Ancak değişik Hıristiyan mezheplerinin kaynakları konsile katılanların sayıları üzerine farklı bilgiler ortaya koyar⁵⁷.

Nicaea Konsili sonunda kiliseler arasında sürekli tartışmalara yol açan inanç ilkeleri konusunda kararlar alınır. Burada ilk kez "*resmi itikadname*" ortaya konur⁵⁸. Ancak bu itikadnamenin, birbirlerine karşı gittikçe sert tutumlar takınan kiliseler arasında birliği sağlaması beklenirken, tam kabul görmediği için aralarındaki Kristoloji tartışmaları daha da şiddetle-
nerek sürer.

⁵² Wright 2004, 168.

⁵³ Lequien 1740, 1011 Yazar, bu başpiskoposluktan söz ettiği bölümde her iki adı (Agapetus – Agapius) kullanır.

⁵⁴ Lequien 1740, ibid.

⁵⁵ Dvornik 1990, 7; Wright 2004, 170.

⁵⁶ Lequien 1740, ibid.; Dvornik 1990, ibid. ; Çelik 1996, 115.

⁵⁷ Bu üç yüz on sekiz kişi yalnızca alınan kararı imzalayan piskoposlardır. Konsile katılanların sayısı Süryani kaynaklarında ortalama üç yüz olarak verilirken, kendisi de konsile katılan Palaestina-Caesarea Piskoposu Eusebius iki yüz elli rakamını yazar. Melkithi ve Kıpti kaynakları iki bin rakamından söz eder (Çelik 1996, 115'de bu abartılı rakamın piskoposlara eklenen ruhaniler nedeniyle kabarıp olduğunu yazar). Keldani kaynakları üç yüz on yedi ya da üç yüz on sekiz olarak verir (bkz. Şer 2002, 93).

⁵⁸ Çelik 1996, 120.

Nicaea Konsili'nden çıkan en önemli karar Ariusçu düşüncenin mahkum edilmesidir⁵⁹. Öyle ki Arius ve yandaşları aforoz edilir⁶⁰. Ancak bu düşünce, konsilde sert biçimde eleştirilmesine ve hatta aşağılanmasına karşın özellikle doğu kiliseleri arasında sonraki yıllarda da çok sayıda yandaş bulur.

Constantinus'un kiliseler arasında birlik sağlanamadan 337 yılında ölümünden sonra oğlu, babası döneminde de imparatorluğun doğu eyaletlerinin denetimini elinde bulunduran Constantius imparator olur. Yeni imparator Ariusçu görüşlere yakınlığı ile biliniyor⁶¹. Böylece Constantius, imparatorluğun birleştirici unsuru olarak bütün doğu kiliseleri arasında büyük inanç ayrılıklarına yol açan –üstelik Nicaea Konsili'nde aforoz edilen– Rahip Arius ile yandaşlarının düşüncelerini savunmaya ve bu konuda çalışmalar yapmaya başlar⁶².

İmparator Constantius, bu düşüncelerin tüm kiliseler arasındaki anlaşmazlıkları bitirip, imparatorluğun dinsel birliğinin sağlanması yönündeki önemli sorunu çözeceğini düşünerek bu konuda kiliseler üzerinde bazen zorlayıcılığa varan şekilde baskıcı olur. Bunda kendi yönetiminin henüz başında, Balkanlardan Syria'ya kadar önemli Roma kentlerinin Ariusçu piskoposların denetiminde olması imparator üzerinde önemli bir etki yapmış olmalıdır.

Bu durum III. yüzyıl başında oluşum aşamasında bulunan yerel kilise ruhani konsillerinin imparatorluk desteğinin ortaya çıkışı ardından IV. yüzyıldan başlayarak politik platformlar haline dönüşmesine neden olur⁶³. Roma imparatorlarının Constantinopolis'te oturmaya başlaması, doğu kiliseleri arasında sürekli oluşan dinsel egemenlik sorunları, inanç ilkeleri

⁵⁹ The Catholic Encyclopedia 1912: Leclercq “First Council of Nicaea”; Çelik 1996, ibid.; İmparator, Rahip Arius'un görüşleri Nicaea Konsili'nde aforoz edildikten sonra tüm piskoposluklara bir mektup yollar. Bu mektupta Arius için “...dinsiz Arius en kötü Şeytan'ın ortaklığını yapmış, dini bozmuş, sadakatten ayrılmış ve tuhaf sapkın bir mezhep icad etmiştir...” gibi sert ifadeler yer verilir (bkz. Şer 2002, 91).

⁶⁰ Şer 2002, 91.

⁶¹ Lemerle 1994, 19'da Constantius'u Ariusçu bir piskoposun (*Nicomedialı Piskopos Eusebius*) vaftiz ettiğini yazar. ⁶² Dvornik 1990, 9 – 10.

⁶³ Kaçar 2002 (a), 2.

tartışmaları imparatorun doğudaki dinsel sorunlara –ister istemez– karışmasına yol açar⁶⁴.

Doğudaki bu gelişmelere karşı batıda Roma Piskoposluğu, kuruluşundan başlayarak imparatoru kendi işlerinden olabildiğince uzak tutmaya çalışır⁶⁵. Belki de bu farklılık batı ve imparatorların içişlerine karışmalarına engel olamayan doğu kiliseleri arasında din – devlet ilişkileri açısından önemli ayrımlar doğurur.

Gerçekten de imparatorlar, başlangıçta imparatorluğun zengin eyaletlerinin ve kalabalık nüfusunun bulunduğu doğuda, erken Hıristiyanlık döneminde devletin politik birliği yönünden kiliseler arasındaki teoloji tartışmalarından kaynaklanan sorunları önemli bir engel olarak görür. Bu sorunların çözümlenmesi için tartışmalara taraf olarak ve çoğu zaman çözüm önerilerini zorla benimsetmeye çalışarak katılır.

Dinsel tartışmaların sürmesi Nicaea Konsili'nin ardından İmparator Constantius'un isteğiyle birçok konsil toplanmasına yol açar. Antiochia'da 341 yılında toplanan konsil de bunlardan biridir⁶⁶. Isauria Piskoposları içinde yine Başpiskopos Agapius, Nicaea'da çıkan inanç tanımı anlaşmazlıkları üzerine toplanan yerel konsillerden biri olan Antiochia Konsili'ne Seleucia ad Calycadnum adına katılır⁶⁷.

Constantius, kendisinin de desteklediği ve benimsediği Ariusçu inancın özellikle imparatorluğun doğu eyaletlerinde yer alan kiliselerde yandaş bulduğunu görür. Birçok kilise tarafından kabul edilmeyen Nicaea inanç ilkelerine karşın Ariusçuluğun, imparatorluğun birleştirici unsuru olduğu görüşünü desteklemeye devam eder⁶⁸.

İmparator, topladığı çeşitli konsillerle bütün kiliselerin uzlaşması ve Kristoloji tartışmalarının sona ermesini ister. Bu yerel konsiller 351 yılında Sirmium, 353 yılında Arles, 355 yılında Milano, 358 yılında da I. ve II. Sirmium olarak sayılabilir⁶⁹. Özellikle Sirmium'daki toplantıda Nicaea Konsili kararlarına karşı olan *İzrik ilkeleri karşıtları* ile Ariusçular arasın-

⁶⁴ Kaçar 2002 (b), 37.

⁶⁵ Kaçar 2002 (b), ibid.

⁶⁶ Dvornik 1990, 10, Hellenkemper 1990, 402.

⁶⁷ Lequien 1740, 1011.

⁶⁸ Dvornik 1990, 9.

⁶⁹ The Catholic Encyclopedia 1912: Boudinhon “National Synods”; Dvornik 1990, 10.

da derin düşünce ayrılıkları oluşur. Ariuşçular daha sonra kendi içlerinde yeni bir bölünmeyle *Neo Ariuşçu* bir parti⁷⁰ ortaya çıkarırlar.

Ancak imparatorun birleştiricilik yönündeki tüm istek, çaba ve hatta zorlamalarına karşın Kristoloji tartışmalarındaki çözümsüzlükler, toplanan konsillerle daha da çıkmaza girer. Kiliseler arasındaki inanç ilkelerine ilişkin ayrılıklar derinleşir.

Bu olumsuzluklara rağmen İmparator Constantius, Ariuşçuluk üzerine gittikçe artan ayrımları bitirebilmek için Nicomedia’da (İzmit) doğu ve batı kiliseleri temsilcilerinin katılacağı yeni bir konsil düzenlemek ister⁷¹. Ancak kentin 24 Ağustos 358 tarihinde büyük bir depremle yıkılmasıyla bu çaba sonuçsuz kalır. Bazı Ariuşçu piskoposların imparatora etkisiyle büyük bir konsil toplama düşüncesi batı ve doğu kiliseleri piskoposlarının ayrı ayrı toplanacağı iki konsil düşüncesine dönüşür⁷².

Böylece artan sorunların çözümü için 359 yılında doğu ve batı kiliselerinin ayrı ayrı temsil edildiği iki yerel konsil toplanır. Batı kiliselerinin piskoposları Ariuşçu görüşleri tartışmak için Piskopos Gaudentius⁷³ başkanlığında 359 yılı Mayıs ayında Orta İtalya’da yer alan Ariminum’da (Rimini) toplanırlar⁷⁴. İmparator adına temsilcisi Taurus’un yer aldığı bu yerel konsile yaklaşık dört yüz piskopos katılır.

Doğu kiliseleri piskoposları da Constantius’un isteğiyle⁷⁵ bu dönemde Isauria Eyaleti’nin başkenti Seleucia ad Calycadnum’da 27 Eylül 359 tarihinde toplanır⁷⁶. Neonas, kentin bu dönemdeki başpiskoposu olarak düzenlenen toplantılarda yer alır⁷⁷. Bu konsile yüz altmış piskopos katılır⁷⁸. Salamisli Epiphanius bu piskoposların otuz yedisinin adlarını yazar⁷⁹.

⁷⁰ Kaçar 2000, 71.

⁷¹ Cassiodorus – Epiphanius V. 34, 3; Hefele 1876, 2477.

⁷² Kaçar 1999, 69.

⁷³ Aziz Gaudentius.

⁷⁴ Marcellinus Faustinus, *Adversus Damascum*, PL XIII column. 0086c p. (h2) (h1); The Catholic Encyclopedia 1912: Benigni “Rimini”.

⁷⁵ Cassiodorus – Epiphanius V. 34, 1.

⁷⁶ Hilarius Pictaviensis, *Liber contra Constantium*, PL X column. 0589d p. (h1)’de 27 Eylül 359 tarihini yazar; Hefele 1876, 248.

⁷⁷ Lequien 1740, ibid.

⁷⁸ Cassiodorus – Epiphanius V. 34, 3; The Catholic Encyclopedia 1912: Vailhe “Seleucia Tracheia”; Kaçar 2003, 118.

⁷⁹ Epiphanius (Trans., F. Williams), 460.

Listede, Cilicia ya da Isauria kentlerinin piskopos adları yer almamakla birlikte Syria, Libya, Palaestina, Lydia, Phrygia bölgelerinde yer alan birçok kentin piskopos adları yer alır.

c) Sonuç

Seleucia ad Calycadnum, gerek kurulduğu, tarım için çok uygun verimli delta nedeniyle, gerekse ilkçağda hem Akdeniz kıyı kentleriyle hem de iç bölgelerle ticaretin yapılabildiği bir geçiş noktası olma özelliğiyle önemlidir. Kent, erken dönemlerden günümüze, insanların yerleşim yeri olur. Hıristiyanlığın, Palaestina'da ortaya çıkarak I. yüzyıldan başlayarak yayılmasıyla önce Antiochia ardından Tarsus ve Seleucia ad Calycadnum bu yeni dinin etki alanına girer.

Antiochia, bölgenin en önemli yerleşimi olarak, geçmişten gelen kültürel birikimini Hıristiyanlıkla bütünleştirir. Hierosolyma gibi yalnızca Yahudilerin ön planda olduğu bir yerleşim değildir. Antiochia'da, İran kökenli, Arap ya da Yunanlı topluluklar Yahudilerle birlikte Roma yönetimi altında yaşarlar.

Kentte Hıristiyanlık öncesi felsefe okullarıyla bilinen kültürel yaşamdaki zenginlik, yeni dinle birlikte yerini yoğun teolojik tartışmalara bırakır. Bu bakımdan Antiochia, Kristoloji tartışmalarında adından en çok söz ettiren kentlerden biri hatta birincisidir.

Antiochia, Hz. İsa'nın havarilerinin ya da Tarsuslu Paulus gibi diğer önemli Hıristiyanlık önderlerinin I. yüzyılda yeni dinin yayılımı ya da tartışmalı dinsel konularda çalışmalar yapmak için biraraya geldikleri kenttir. Bu önemli yerleşim, yüzyıllar boyunca özellikle tüm doğu kiliseleri için her zaman bir başlangıç yeri ve saygın lider konumundadır.

Seleucia ad Calycadnum, Roma İmparatorluğu'nda Provincia Isauria'nın başkentidir. Coğrafi konumu kuruluşundan başlayarak ekonomik ve sosyal yönden komşu kentlere göre çok daha gelişkin olmasını sağlar. Bu nedenlerle Seleucia'nın diğer Isauria kentleri üzerinde etkinliği erken Hıristiyanlık döneminde de belirgin olarak artar.

Kuşkusuz Tarsuslu Paulus'un ve Iconiumlu Azize Thecla'nın Cilicia ve Isauria'nın genel olarak hızla Hıristiyanlaşmasında büyük etkisi vardır. Iconiumluların ve hatta kendi ailesinin din değiştirmesine şiddetle karşı çıktığı Azize Thecla, Iconium'dan Seleucia'ya gelerek buradaki bir mağarada inzivaya çekilir. Thecla'nın Seleucia'da yaşadığı bilinen bu mağara

ve çevresinde oluşan dinsel merkez günümüzde çeşitli arkeolojik kalıntıların bulunduğu bir alandır ve “*Meryemlik*” olarak bilinir.

Bu mağara, IV. yüzyıldan başlayarak Hıristiyanlar için hac yeri olur. Kaynaklar, Seleucia’da uzun süre kalan Thecla’nın mucizelerini uzun uzadıya anlatırlar. Aziz Basileus, *Miracula Sanctae Theclae*’da Olba’dan ve diğer kentlerden Azize Thecla’yı görmeye gelenlerden söz eder. Thecla’nın Seleucia’da kalması Olba gibi yakın yerleşimlerde yaşayan halkın da ilgisini çeker.

Hıristiyanlar, azize olarak kabul ettikleri Thecla’nın ölmediğine, kaybolduğuna inanır. Değişik Hıristiyan mezhepleri, Seleucia’da azizenin yaşadığı mağarada Thecla için farklı tarihlerde anma günleri düzenler.

Erken Hıristiyanlık dönemine ait yazılı kaynaklarda Seleucia’nın başpiskoposluk olarak Kristoloji tartışmalarında taraf olduğu ve birçok genel-yerel konsilde, kent piskoposları tarafından temsil edildiği bilgisi yer alır. Ayrıca Seleucia’nın 359 yılında toplanan ve Kristoloji tartışmaları içinde çok önemli bir yer tutan Ariusçu görüşlerin tartışıldığı konsile ev sahipliği yaptığı da bilinir.

Seleucia ad Calycadnum ve bu başpiskoposluğa bağlı piskoposluklardan Olba, Diocaesarea gibi Isauria kentlerinin geneline bakıldığında günümüze ulaşan mimari kalıntılardaki erken Hıristiyanlık dönemi izleri yazılı kaynaklardaki bilgileri doğrular niteliktedir. Mısır, Palaestina, Syria ve Provincia Isauria’daki kutsal yerleri ziyaret eden gezgin Egeria, Seleucia’da Azize Thecla’nın kaldığı mağara dışında, bugün nerede olduğu bilinmeyen bir manastırın varlığından –kendisinin de burada kaldığını belirterek– söz eder.

Seleucia’da bulunan Iuppiter Tapınağı daha sonra kilise olarak kullanılır. Diocaesarea ve Olba’da erken Hıristiyanlık dönemine ait oldukça görkemli kiliseler vardır (Fig. 1). Olba’da bulunan manastırın (Fig. 2) büyüklüğü, kiliselerin ve bu döneme ait Hıristiyan mezarlarının (Fig. 3) varlığı Isauria Hıristiyanlığı’nın gücünü gösteren önemli verilerdir.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

İlkçağ ve Erken Hıristiyanlık Kaynakları

- Cassiodorus–Epiphanius Cassiodorus–Epiphanius *Historia Ecclesiastica Tripartita*, *Corpus Scriptorum*.
Ecclesiasticorum Latinorum (edit. Rudolphus Hanslik) *Historiae Ecclesiasticae ex Socrate Sozomene et Theodoro in unum collectae et nuper de graeco in latinum translatae libri numero duodecim*, 1952.
- Cassiodorus Vivariensis Cassiodorus Vivariensis, “*Historia tripartita*”, (*Patrologia latina* vol. 69, J. P. Migne, ed. Parisiis: excudebat Migne, 1848).
- Epiphanius Epiphanius of Salamis, *The Panarion* (Trans. F. Williams), New York 1994.
- Faustinus Faustinus, M., “*Adversus Damasum libellus precum ad imperatores*” (*Patrologia latina*, vol. XIII. J. P. Migne, ed. Parisiis: excudebat Migne, 1845).
- Hilarius Hilarius, P., “*Liber contra Constantium*” (*Patrologia latina*, vol. X. J. P. Migne, ed. Parisiis: excudebat Migne, 1845).
- Plinius Plinius Secundus, *Genç Plinius’un Anadolu Mektupları* (Çev. Ç. Dürüşken – E. Özbayoğlu), Yapı Kredi Yayınları, 2001, İstanbul.

Çağdaş Kaynaklar

- Aydın 2002 Aydın, F., “Hz. İsa Sonrası Tartışma Konularından Havarilik ve Paulus’un Havarilik Anlayışı” *Dinler Tarihi Araştırmaları III* (Sempozyum 9–10 Haziran 2001, Ankara), *Dinler Tarihi Derneği Yayınları* 3, Ankara.
- Aydın (M.) 2002 Aydın, M., “Konsillerin Hıristiyanlıktaki Yeri ve Önemi” *Dinler Tarihi Araştırmaları III* (Sempozyum 9–10 Haziran 2001, Ankara), *Dinler Tarihi Derneği Yayınları* 3, Ankara.
- Baysan 1997 Baysan, İ., “*Seleucia ad Kalykadnos*”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* (c.2), Gevgilili, A. – D. Hasol, – B. Özer, İstanbul.
- Bilge 2001 Bilge, Y., *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, Zvi–Geyik Yayınları, İstanbul.
- Çelik 1996 Çelik, M., *Süryani Tarihi*, Ayraç Yay., İstanbul.
- Dvornik 1990 Dvornik, F., *Konsiller Tarihi İznik’ten II. Vatikan’a* (Çev. Mehmet Aydın), TTK Yay., Ankara.
- Dürüşken 2003 Dürüşken, Ç., “Paulus’un Kutsal Görev Gezileri ve Anadolu Halklarına Mektupları”, *Homer Kitabevi*, İstanbul.
- Edmonds 2002 Edmonds, A. G., *Anatolia and its Biblical Visionaries*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

- Erten 2004 Erten, E., *Archaeological Heritage From Silifke and Envinors, European Union, Mosaic, Programme, Mersin Region Steeped in Ancient History and Culture*, (Edit. Erten, E. – Ergenç, B.), Mersin.
- Erten – Özyıldırım 2004 Erten E. – M. Özyıldırım, 2003 Yılı Olba Yüzey Araştırması, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler* (ed. Doğan - Alparslan, M.), İstanbul.
- Freeman 2003 Freeman, C., *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları* (Çev. Suad Kemal Angı), Dost Kitabevi, Ankara.
- Gasque 2004 Gasque, W., *Kilise Büyüyor: Kudüs'ten Roma'ya, Hıristiyanlık Tarihi* (Çev. S. Sel – L. Kınran), Yeni Yaşam Yay., İstanbul.
- Grant 2000 Grant, M., *Roma'dan Bizans'a* (Çev. Z. Zühre İlgelen), Homer Kitabevi, İstanbul.
- Harrent 2003 Harrent, A., *IV. Yüzyılda Asur / Süryanilerin Kurduğu Antakya Akademisi* (Çev. Vedii İlmen), Yaba Yayınları, İstanbul.
- HefeLe 1876 HefeLe, J., *Councils of the Church From the Original Documents* (vol. II), Edinburgh.
- Hellenkemper 1990 Hellenkemper, H. – F. Hild, “Seleucia”, *Tabula Imperii Byzantini* (TIB) Kilikien und Isaurian Band 5, Viyana.
- Kaçar 1999 Kaçar, T., “A Study Of The Early Church Councils From The Apostolic Council Of Jerusalem AD 52 To The Second Ecumenical Council AD 381” A thesis presented to the Department of Classics and Ancient History of Universty of Wales Swensea to quality a Ph. D. Degree (Unpublished).
- Kaçar 2000 Kaçar, T., “İstanbul Piskoposluğunun Doğuşu ve Yükselişi” *Akademik Araştırmalar Dergisi* 9–10, (Kasım 2000–Nisan 2001) s. 63-85.
- Kaçar 2002 (a) Kaçar, T., “Roma İmparatorluğu'nda Kilise Konsillerinin Siyasallaşması: İznik Örneği”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* II / 1.
- Kaçar 2002 (b) Kaçar, T., “Doğu Roma İmparatorluğunda Kilise ve Saray: İonnes Chrysostomus'un Yükselişi” *Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü e-dergi* c. 1. s. 1, edit. Doç. Dr. E. Ateşman.
- Kaçar 2003 Kaçar, T., “Cilician Bishops and Fourth-Century Churces Politics”, *Olba VIII (Özel Sayı) Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları*, Mersin.
- Lemerle 1994 Lemerle, P., *Bizans Tarihi* (Çev. G. Üstün), İletişim Yay., İstanbul.

- Lequien 1740 Lequien, M., *Oriens Christianus, in quatuor patriarchatus digestus quo exhibentur ecclesiae patriarchae, caeterique praesules totius Orientis*, Paris.
- Lloyd 1997 Lloyd, S., *Türkiye'nin Tarihi* (çev. E. Varinlioğlu), TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları no: 50, Ankara.
- Mansel 1943 Mansel, A., M., *Silifke Kılavuzu, Maarif Matbaası*, İstanbul
- Özyıldırım 2003 Özyıldırım, M., "İlkçağ ve Erken Hıristiyan Kaynaklarında Olba Sözcüğünün Değişik Kullanımları" Olba VIII (Özel Sayı) Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları, Mersin.
- Smith 2004 Smith, M., A., *Paulus, Hıristiyanlık Tarihi* (Çev. S. Sel – L. Kınran), Yeni Yaşam Yay., İstanbul.
- Şer 2002 Şer, A., *Siirt Vakayinamesi Doğu Süryani Nasturi Kilisesi Tarihi* (Çev. Celal Kabadayı), Yaba Yay., İstanbul.
- The Catholic Encyclopedia 1912 *The Catholic Encyclopedia* (vol. I–XIII), (edit. Appleton, R.), New York.
- Todd 2004 Todd, R. A., *Constantinus ve Hıristiyan İmparatorluğu, Hıristiyanlık Tarihi*, (Çev. S. Sel – L. Kınran), Yeni Yaşam Yay., İstanbul.
- Wallace–Williams 1999 Wallace, R. – W. William, *Tarsuslu Paulus'un Üç Dünyası* (Çev. Z. Zühre İlkelen), Homer Kitabevi, İstanbul.
- Wright 1957 Wright, E., *Biblical Archaeology*, Buttler and Tanner Ltd., Londra.
- Wright 2004 Wright, E., *Konseyley ve İnanç Bildirgeleri, Hıristiyanlık Tarihi*, (Çev. S. Sel – L. Kınran), Yeni Yaşam Yay., İstanbul.

Fig. 1 Olba - Kilise

Fig. 2 Olba – Manastır

Fig. 3 Olba – Haç kabartmalı lahit kapağı